

LA CRISI EDUCATIVA ARRAN DE LA DEVOLUCIÓ DEFINITIVA DE MENORCA A LA CORONA D'ESPANYA (1802)

ANDREU MURILLO

Ni el títol ni el contingut d'aquesta conferència no s'aproximen a l'enunciat general de les VIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans. De bell antuvi la meva intenció ha estat de correspondre a l'amable invitació dels organitzadors amb una aproximació per la via de la història a una temàtica que sempre m'ha preocupat com a menorquí i com a mestre d'escola. També he cregut que calia donar notícia de la nostra illa perquè aquest sol ésser un costum de cortesia en les avinenteses en les quals, si uns amables companys s'apleguen a casa nostra, se suposa que també ho fan per a conèixer-nos tots un xic més.

Per aquesta notícia he triat un tema que ens remet als moments de la devolució definitiva de Menorca a la Corona d'Espanya i és per tal d'analitzar els esdeveniments posteriors i també per a entendre'ls d'acord amb la situació anterior ja que el segle XVIII, a la nostra illa, ofereix uns trets diferencials en relació amb la resta dels Països Catalans i, altrament, perquè als menorquins ens cal d'aprofundir en la significació de tals fets i del seu desenllaç, per tal de recobrat-los i projectar-los al moment present, la qual cosa pot ser ben interessant només que sigui com a engrescador per al recobriment de quelcom que és ben nostre i que ja se'ns havia fet creure que ni tan sols calia recordar.

Contràriament a l'atenció més tost vergonyant que s'ha dedicat al segle XVIII a les nostres terres —especialment al Principat i al País Valencià, a Mallorca potser no tant— la historiografia menorquina de finals del segle passat i un llarg començament del present, ha esmerçat gran part dels esforços en mitificar determinades situacions molt afalagadores per a una visió més avitat petit-burgesa de la història. Una historiografia anglòfila que parla d'un esperit liberal dels menorquins actuals, de llur disposició a acceptar devotament les lleis i de posseir determinat vernís cultural, com a conseqüència de lliçons apreses fins i tot de la sola presència britànica i que ens hauria impregnat del seu tarannà a través dels nostres avantpassats. S'hauria de revisar a fons la nostra historiografia i treure a llum la fallàcia de dissimular sota l'aspecte d'anglofília i liberalisme, un escandalós servilisme posat al servei de la negació o l'emascarament de

la nostra realitat històrica i cultural, per tal d'instalar-nos en la submissió provinciana. S'ha dit fins i tot de la influència de les escoles britàniques sobre la idiosincràsia dels menorquins i això ha estat decebedor per a alguns estudiants avantatjats que han vingut expressament a Menorca, convençuts d'haver copsat el tema adient per a la tesi de llicenciatura en filologia anglesa. No tan sols no s'ha trobat rastre de tals escoles als arxius, sinó que la dotzena d'anglicismes de la parla menorquina són això: una dotzena i d'origen incert. Val a dir que en matèria cultural els britànics no van fer res, però sí que se'ls ha d'agrair que vagin deixant fer.

A Menorca també es van haver de sofrir la violència i la repressió de la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya, per bé que a la fi, per clàusules secretes executades l'any anterior al de la signatura del tractat d'Utrecht, l'illa passà a sobirania de la reina Anna d'Anglaterra i dels seus successors. El 1756, amb motiu de la Guerra dels Set Anys, fou episdòicament ocupada pels francesos i retornada el 1763. La Guerra de la Independència dels Estats Units d'Amèrica va comportar la conquesta de Menorca per un exèrcit franco-espanyol, l'atac i retiment del castell de Sant Felip —entre finals de 1781 i començaments de 1782— es coronaria amb la confirmació de la sobirania de Carles III d'Espanya en el tractat de París de 1783. Menorca encara tornaria a ser ocupada pels britànics el 1798, com a conseqüència de la bel·ligerència espanyola al costat del Directori francès, i retornada el 1802, per clàusula del tractat d'Amiens, per tal com Menorca era permutada amb l'illa de la Trinitat.

Sempre ha cridat l'atenció el creixement demogràfic de Menorca al llarg del segle XVIII i el desenvolupament d'unes activitats comercials i corsarials, que havien de potenciar la importància econòmica del port de Maó. Des que el 1722 el governador Richard Kane va traslladar els tribunals a Maó, prop de la seva residència habitual, s'ha interpretat que la capitalitat de l'illa hi passava des de Ciutadella on, no obstant, hi restarien la Universitat General i la Batllia General, a la darrera de les quals s'hi reservaven importants funcions judicials d'àmbit insular. Al fet de la capitalitat i de l'expansió comercial encetada arran de la Guerra de Successió a la Corona d'Aunstria (1740-1748), ha estat atribuït l'augment de la població maonesa; però no s'ha de descurar un altre fenomen més important: l'expansió agrícola, la qual donà lloc a la intensificació de tot el Migjorn de Menorca, especialment des de Ferreries a Maó. El creixement demogràfic no fou degut a l'expansió econòmica, sino a l'inrevés; i no fou un fenomen humà excepcional, sinó que fou general a la Mediterrània i ben conegut a tota l'àrea del Paísos Catalans.

També és cert que els menorquins van gaudir dels avantatges d'arrecerar-se sota el pavelló britànic per a fer de tragners de la mar i traslladar a terres hispàniques el blat nordafricà, que una situació de guerra impedia de transportar i negociar per si mateixos. L'anàlisi feta des

de Mallorca, quant a les activitats dels menorquins, havia de merèixer una interpretació plena de lògica i que podem sintetitzar amb paraules de la Memòria IV de la Real Sociedad Mallorquina de Amigos del País, que es manifesten atesa la reincorporació de Menorca per la qual cosa s'albirava un redreç ja que

desde la reciente conquista de la isla de Menorca han cesado sus naturales de ser a Mallorca más perjudiciales en tiempos de paz por el dinero y comestibles que extraían con sus contrabandos e ilícito comercio, que no lo fueron en la última guerra por sus piraterías infinitamente más inhumanas y execrables que las de los argelinos.

Hem d'insistir, però, en dues qüestions. L'exagerada importància concedida a la immigració d'estrangers: anglesos, italians, grecs i jueus, entre 1763 i 1781, que recents i acurats estudis demogràfics han permès de deixar en el seu lloc; és a dir que la corba demogràfica no es ressent de llur expulsió, mentre que el creixement vegetatiu de la població autòctona ja era important. En segon lloc s'ha de considerar la també exagerada importància que s'ha donat a les activitats comercials i corsarials. Si s'observa només la vila de Maó, és evident tal importància; però si s'analitza l'illa globalment, no és així. La producció agropecuària continuava essent la base de l'economia; de tal manera que els guanys del comerç van ser invertits en rendes censals sobre les terres i en l'apropiació de les mateixes terres per part de la nova burgesia; de tal manera que si bé això va repercutir en la intensificació dels cultius, per altra banda va completar el procés de desposseïció dels pagesos; és a dir que es va accelerar un fenomen que ja se'l detecta a finals del segle XVI. Sempre ha estat dit que a Menorca la terra havia estat en mans de la noblesa i aquesta és una altra solemne fallàcia. En primer lloc cal dir que el terme "noblesa" no és prou adient. Menorca havia tingut un anomenat braç militar de cavallers i donzells —poc més d'una dotzena de famílies— com a cúspide de la societat, però mai no hi van haver jurisdiccions ni estatus pròpiament feudals. Igualment hi ha hagut confusió sobre l'abast de la possessió de cavalleries. En primer lloc, no era condició necessària la de pertànyer al braç militar i tampoc no implicaven la propietat de terres, sinó el dret de percebre delmes i lluïsmes sobre determinades terres, el domini útil de les quals era d'altres persones emfiteutes. De fet, qualsevol posseïdor de terra era emfiteuta, és a dir que tenia obligació de lliurar anualment una desena part de la producció al senyor directe i també una desena part del valor de dites terres si les alienava onerosament. L'única diferència era que en terres de cavalleria el senyor directe era un particular i en les altres terres era el rei, i que el particular, senyor de cavalleria, tenia l'obligació de mantenir a punt un cavall i armes per a la defensa de l'illa; però aquesta prestació es va canviar per un tribut, precisament al segle XVIII. A

finals del segle XVI ja s'havia iniciat el procés d'apoderament de terres per part de ciutadans i mercaders, aprofitant la situació d'endeutament hipotecari dels pagesos. Però a finals del XVI eren escassos els no productors, els absentistes, que posseïssin dos o tres "llocs" (nom equivalent al mas del principat). Al llarg del XVII, al mateix temps que augmentava la població i s'intensificava el comerç, la terra passà paulatinament a mans de propietaris absentistes; els llocs foren subdividits i posats en mans d'arrendataris. Després de la frenada demogràfica a causa de la pesta de 1652, la població menorquina continuaria el seu ritme ascendent d'una manera que no tenia paral·lelisme a arreu d'Europa.

La mobilitat social no era un fenomen nou, l'enriquiment de determinades famílies solia dur implícit el desig d'honors socials i el fet es reproduí amb escreix durant el regnat dels anomenats Aústries menors. Mancada la Corona de recursos, van proliferar els nomenaments de cavallers i les concessions de comandes de noblesa. La invenció dels arbres de família amb arrels en hipotètics conqueridors de Menorca al segle XIII, és també d'aquesta època. L'entroncament interfamiliar produiria acumulacions de bens i la novetat d'establir successions fideicomisàries —costum que arrelaria en el segle XVIII— donaria lloc a la perpetuació de grans heretats totalment desconegudes abans del XVII. En gran manera, l'existència de petites parcel·les no respon als mateixos esquemes, la petita propietat —no sempre en mans de petits propietaris— era prou antiga i no s'originà al segle XVIII, com s'ha volgut que ho hagués fet el governador Kane, mitjançant la dessecació del Pla dels Vergers, per exemple, i que ja hem trobat intensament explotat abans del segle XVI i ja al llarg del mateix segle es produïren segregacions marginals dels llocs que afavoririen l'aparició dels anomenats casolans —llogarrets de població semidiseminada— que serien residència i suport econòmic dels assalariats de la pagesia i que en determinats indrets, acabarien per a facultar l'aparició de pobles com és el cas de Ferreries, al voltant de l'església parroquial, i d'es Migjorn Gran, abans i tot d'edificar-s'hi l'església. Al terme de Maó, mentre la zona de Tramuntana ja era pràcticament tota de propietaris absentistes a mitjan segle XVII, la part migjornenca romandria fins a dates molt tardanes en mans de cultivadors directes. Aquesta supervivència de pagesos senyors del domini útil, pràcticament en un sol municipi, s'explica en la més reduïda extensió dels llocs de la part oriental i en la altra qualitat dels terrers, els més productius dels quals són situats en la franja anomenada Mitjania; i tot plegat va permetre una supervivència econòmica que encara es veuria reforçada als segles XVIII i XIX, de tal manera que actualment encara hi resten cultivadors directes.

Calien les anteriors i llargues disquisicions perquè, en el cas present, l'evolució de la propietat ens explica l'evolució de la societat.

Al segle XVIII, els dos terços de l'illa, a la part occidental, continuava amb una economia eminentment basada en la producció agrària, amb un estament dominant de grans terratinents no productors radicats majorment a Ciutadella, i un gran nombre de pagesos, arrendataris al principi i cada vegada més com a parcers a mitges. A la part oriental —Alaior-Maó— al costat d'un estament ciutadà rendista, s'hi desenvoluparia una burgesia activa, de vegades nodrida pel braç mitjà de pagesos, que també reeixirien a romandre independents econòmicament. La menestralia no va experimentar una gran variació d'oficis: paraires, teixidors, sastres, assaonadors, sabaters; però augmentaren els ferrers i fusters i sobretot els picapedrers i manobres, des de les expansions urbanes dels XVII i XVIII i les obres de l'ampliació del castell de Sant Felip —a la boca del port de Maó. Altrament, la construcció naval ocuparia prop de mig miler de mestres d'aixa i calafats; el miler llarg de mariners de la nòmina del port de Maó, llevat d'èpoques d'ormeig de corsaris, eren majorment temporers d'estiu a tardor, èpoques de tràfic de les collites de cereals, però, des de 1782, impossibilitats d'accedir als ports nordafricans a causa de la situació de guerra amb la Corona Espanyola; els vaixells menorquins van estendre les singladures fins a la Mar Negra i fins a les Amèriques. Es palesa una majoria de població urbana, però cal posar esment que la població rural, en èpoques d'inferior població, mai no havia abastat més enllà d'un 30 0/o de la totalitat. Les característiques culturals menorquines es corresponien perfectament a un indret on l'economia continuava amb una preponderància de la producció agropecuària i una estamentació social que es reflectia a l'organització municipal que, com la jurisprudència tota, no havia esperimentat cap canvi malgrat el traspàs de la sobirania a una monarquia de trets ben diferenciats del que havia estat la Corona d'Aragó. Per tant, no té res d'extrany que la clerecia vagi mantenir el seu paper mentor de la ideologia i d'ací l'oposició a què els infants menorquins fossin encobeïts en unes hipotètiques escoles britàniques, que no s'havien de posar en marxa davant una resistència fins i tot a les reiterades amenaces governamentals.

La conquesta espanyola de 1782 no va comportar l'aplicació de cap Nova Planta a Menorca. Resulta curiós tal fet, dóna la sensació que el comte de Floridablanca, després de promoure la conquesta de l'illa, es vagi desentendre d'ella. Només el 1791, per la resposta que donaren els jurats de la universitat de Maó al Comandant General de l'illa, Antonio Pinedo de Anuncivay —resposta diferida mig any a la seva petició—, tenim notícia de la situació de l'ensenyament a Menorca: les universitats mantenien amb els ingressos tributaris escoles de primeres lletres i de gramàtica llatina. De fet la situació era exactament igual que al segle XVI —possiblement des d'abans—, i, com en el XVII, ens trobem també que els convents eren altres tants centres d'ensenyament tant

de primeres lletres com de llatinitat, incloses la Retòrica i la Filosofia. La llengua catalana era el vehicle normal de l'administració no obstant que les ordres dimanants de la governació, generalment, anaven redactades en castellà. No sabem ben bé com interpretar aquesta actitud, no ja dels governadors espanyols, sinó dels britànics. De tota manera el comportament dels consellers de les universitats —que eren qui prenién els acords— davant la documentació redactada en anglès en els primers temps de govern britànic, era de postposar els dictamens fins a la traducció dels escrits. Als llibres d'acords, redactats en català, només hi figuren en castellà aquelles respostes als governadors espanyols, quan convenia de precisar-les literalment per a la seva remissió.

El 1791, la universitat de Maó acceptà de contractar un mestre imposat pel governador Anuncivay, però no tancaren les escoles en català perquè: *las reglas y los métodos que observan los maestros són útiles, no obstant això: nos parece que se podrían y convendría mejorarlas estableciendo una Escuela española para que los niños aprendiesen este idioma que tanto necesitamos saber.*

Per tal de calibrar quina era la qualitat en matèria cultural dels frares menorquins, només tenim dues pistes: els fons de les biblioteques conventuals i els resultats dels estudiants qui amb el bagatge adquirit a l'illa reeixien en els estudis universitaris. Les biblioteques conventuals, que van servir de nucli a la formació de la primera biblioteca pública de Menorca —després de la desarmotització del XIX— tenen més de mig centenar d'incunables i un gran nombre de llibres de Teologia, Moral i Cànon, com és de suposar, però també és rica en temàtica jurídica i mèdica. A causa de la situació política del XVIII, els fills de la burgesia menorquina no van tenir altra opció que l'acadèmica per al seu enlairament social i per al seu modus vivendi, si no cabien en els negocis paterns, i pels estudis superiors van seguir el camí cap a França. Alguns, conservant la tradició anterior, es graduaven de batxillers a Mallorca i es doctoraven a Avinyó o Montpeller de teòlegs, metges, apotecaris i advocats, els quals, retornats a Menorca, aviat creien un nou ambient cultural. La Societat Maonesa de Cultura fou un exponent de la irrupció en el món de la cultura menorquina dels il·lustrats seglars, els quals crearen una biblioteca que la Santa Inquisició hauria expurgat, sino hagués estat suprimida pel legendari governador Richard Kane, el 1712. La dotzena i mitja de lletraferits que de 1778 a 1785 van tenir llurs reunions a la casa de Joan Ramis i Ramis, van donar un encuny neoclàssic a manifestacions culturals que abastarien totes les branques del saber. La llengua d'aquella societat fou la catalana i al català es farien traduccions de Young i Addison, com de Metastasio i Goldoni, o del mateix Voltaire. El mateix Joan Ramis escriuria les seves tragèdies *Lucrecia*, *Arminda* i *Rosaura* —la darrera, el 1783—. Val dir que quatre dels acadèmics accep-

tats a la Societat de Cultura eren oficials britànics.

Il·lustratiu de la consideració del català com a vehicle de cultura és el cas del Dr. Antoni Portella i Enric, diaca, qui el 10 de juny de 1761 s'adreçava a la universitat de Maó dient: *és notori que de los minyons qui segueixen las scolas de gramàtica de la llengua llatina, no se encontrara un qui la posseesca ab la deguda perfecció... este defecte tan notable en moltíssims menorquins no se pot atribuir a altre cosa que a la falta de mètudo en lo ensenyar llatinitat... per esto, desitjós de evitar tots aquests perjudicis he determinat donar al públich una gramàtica en llengua menorquina...* tal gramàtica, encara seria reeditada el 1783.

El 28 de juliol de 1797, 36 signants d'un memorial reclamaven a la universitat de Maó per tal que subvencionés fra Francesc Pons, qui exercia de mestre de primeres lletres al convent de Jesús, i així es dedicés exclusivament a l'ensenyament de la gramàtica llatina. Encara el 1810 trobem notícia de fra Pons com a autor del *Nou methodo per aprendre per Principis fàcils la llengua llatina*, que seria publicat en castellà.

El període d'ocupació britànica de 1798 a 1802 seria tan breu com esponderós, però allò que volem destacar és l'actuació de l'advocat Nicolau Orfila —antic membre de la Societat Maonesa de Cultura— el qual va dur a terme, per encàrrec del governador Charles Stuart, la reforma municipal. Tot i que respectaria el sistema d'insaculació i sorteig per als càrrecs, hom va suprimir la representació estamental i es classificaren els possibles candidats al govern municipal d'acord amb els bens i rendes que posseïen. També va suprimir la ja inoperant Unversitat General i la Batllia General. Fou un efímer triomf de la burgesia menorquina perquè un cop retornada l'illa a la Corona espanyola, l'any següent, seria suprimit el sistema d'Orfila, per intervenció de l'aristocràcia aliada al poder de l'Antic Règim. Havent esclatat la guerra contra Gran Bretanya, essent Espanya aliada de Napoleó, Nicolau Orfila i vuit personatges més —entre els quals quatre advocats, un notari i un clergue— serien perseguits per anglòfils i empresonats per vuit mesos a Montjuïc, restant desterrats a Barcelona fins el 1808. És important de remarcar el canvi de mentalitat que s'havia produït especialment entre els advocats —n'hi havia 26, tots graduats a França— i que n'és bona mostra el conjunt de respostes donades a la Junta Suprema el 1809 a un qüestionari preparatori de la convocatòria de les Corts. Quant a la presència de menorquins a les noves Corts, responent que si quan l'illa era mig despoblada tenien representants a les Corts catalanes, bé n'havien de tenir aleshores; sobre si els espanyols d'Amèrica devien ser convocats, digueren que amb tot fonament, ja que tenien el dret de fer-se escoltar; altrament es van estendre en la necessitat d'una pregonera reforma de la Justícia i dels seus codis i la supressió de determinats tribunals anacrònics —sense esmentar quins— com també

precisaven la necessitat de reorganitzar la Hisenda i la Instrucció Pública...

El 1802, pel canvi de sobirania (16 de juny), acudí a Menorca el Capità General Juan Miguel de Vives. Poc abans de retornar a Mallorca va signar el següent ofici:

consequente a lo que dije a V(uestras) Mag(nificencia)s; con f(ec)ha de 13 de este mes relativo al plan de estudios, he llamado al Reverendo Padre Custodio de Sn. Francisco de Asís, y al Prior del Carmen quienes me han informado tienen en la actualidad en sus conventos respectivos; en el primero Cathedras de Gramatica, Retorica, Filosofia, y Theologia escolastica y moral, y en el segundo de Filosofia y Gramatica, manifestandome el Padre Custodio tiene presentado un plan de estudios y establecimiento de un Colegio que podria ser muy util para la instrucción de este Publico, añadiendo que tambien seria facil poner una sala de Mathematica; pero como el examen de d(ic)ho plan nesecita tiempo para establecerle bajo solidos principios, y que seria tambien precisa la aprovacions del Consejo, podran V(uestras) Mag(nificencia)s hacerlo presente quando llegue el Governador de esta Isla, añadiendo solamente no es de mi aprovacion el que en las escuelas de primeras letras se enseñe a leer en menorquin por estar mandado por S. M. que en todas ellas deva enseñarse en español por ser Idioma General de la Nacion, y así se executa en Cathaluña y Mallorca, que es quanto se me ofrece decir sobre el expresado plan que dejo en la Secretaria de esta Governacion para quando se quiera arreglar este particular. Dios Gu(rd)e. a V. Mags. ms. as. Mahon 18 de agosto de 1802. Juan Miguel de Vives. S.S. Mag(nificos) Jurados de esta Universidad.

No fer ni deixar fer.

Segurament que el pla d'estudis que s'havia perfilat no tingué efectes, perquè fins el 1820 es van succeir una sèrie de nomenaments de comissions i consultes als superiors dels convents sense que se'n pugui copsar cap solució al reiterat desig de posar en marxa col·legis que donessin resposta a les peticions de renovació educativa. Altrament, per iniciativa privada, la burgesia maonesa va intentar de crear un col·legi de senyorettes —on la llengua obligatòria havia de ser el francès! Segons consta en una petició col·lectiva de 15 de gener de 1810, 39 menestrals demanaven —a no s'expressa quin Ilm. Sr.— que amb fons públics s'establís una escola amb aules de dibuix i pintura, d'Àritmètica comercial, de Nàutica, dues de llengües modernes, una de Matemàtiques i Física experimental, una per a l'ensenyament de la segona part de la Gramàtica llatina

i Retòrica. La idea era clarament adaptada a les necessitats del moment, de l'economia vigent i de les persones que signaven la petició; tot i que a causa de la Guerra contra Napoleó la situació era crítica. Cal dir que aquest tipus d'escola responia al model d'una escola privada que anys abans havia funcionat per un breu temps sota la direcció de Karl Ernest Cook, un professor alemany —i no anglès com se l'ha suposat— que residí a Maó entre 1803 i 1805.

També és curiós d'observar com en l'època immediata a la devolució de Menorca, vagi florir un interessant intent de normalització gramatical duit a terme per Joaquim Pons Cardona, amb el suport del seu cosí Antoni Febrer i Cardona. L'obra de Febrer ens ha estat donada a conèixer pel professor Jordi Carbonell, el qual ha estudiat els manuscrits que es conserven a Menorca. Carbonell va copsar la importància del text imprès a Maó el 1804, titolat *Principis Generals de la Lectura Menorquina*, que primerament va atribuir a Antoni Febrer i que posteriorment n'ha descobert com a autor a Joaquim Pons. Això ens permet d'entendre que no es tractà d'una tasca en solitari i que en res no minva la importància de Febrer, la seva vàlua com a lingüista —és autor d'un diccionari menorquí-espanyol-francès-llatí— com a traductor i literat. Es interessant de reproduir algunes de les idees expressades a *Principis Generals de la Lectura Menorquina*:

Coneixent que los principis de la lectura són el fonament de qualsevol ciència, totes les nacions, tots los pobles han procurat establir ab principis sòlids, ab una norma fàcil, les regles fonamentals del seu propi idioma... Aquests Principis tendran un triple ús: primerament ells són destinats a los qui comencen a aprendre a lligir. Aquests seran conduïts, com per una escala, a lligir perfectament, si segueixen, ab sistema les taules de mots de diferents sil.labes fins a les peces de lectura qui s'encontren a la fi de les regles. En segon lloc serviran per la direcció del mestre: puix les instruccions qui intermedien entre alfabet i les taules de mots li facilitaran l'explicació d'aquelles regles que los principiants deuen sebrer, antes que sen en estat de poder-les aprendre ab la lectura... finalment, aquests principis no seran inútils a moltes persones qui, coneixent-ne la pràctica n'ignoren la teoria.

Més envant, en el mateix prefaci, encara diu:

Jo he intitulat aquesta obra Principis Generals de la Llengua Menorquina, no perquè considèrie que aquesta llengua deguie el seu origen a Menorca... sino perquè essent feta a Menorca y per un Menorquí... no (és) únicament per els Menorquins, sinó també per els Mallorquins, Catalans

Valencians, etc. que jo he treballat aquesta gramàtica i no sols perquè tinguien un mètode per aprendre de parlar y escriure la seva llengua; sinó perquè púguen aprendre més fàcilment les altres llengües vulgars de l'Europa i la llatina...

Podríem fer llargues disquisicions sobre el que suara hem exposat, però allò que preteníem era solament mostrar com en una reduïda base demogràfica, i geogràfica, s'hi mantenia determinat caliu cultural. Però, tanmateix, les condicions polítiques havien sofert un canvi. Al no intervencionisme cultural dels britànics va succeir una pressió sols comparable a la pressió fiscal duita fins a situacions extremes.

El mateix any de 1802, el Capità General Vives va fer contractar un mestre que va fer venir de Cartagena i que resultà inepte professionalment i personalment. La universitat de Maó el va haver de subvencionar mentre l'alumnat retornava paulatinament a les escoles conventuals. El 1809, quan la situació d'isolament de Menorca, a causa de la Guerra contra Napoleó, ho permetia, el mestre fou acomiadat. L'any següent, quan es va produir una sonada revolta separatista a Menorca, fou expulsat també el Bisbe —el segon de la nova diòcesi menorquina, creada el 1795— Pedro Antonio Juano, el qual deixà un rastre a tota mena de llibres eclesiàstics —registres parroquials i conventuals, llibres de comptes de confraries— ordenant, de vegades amb amenaces, l'ús exclusiu de la llengua castellana.

La independència menorquina de 1810 fou un episodi relativament curt —de març a novembre— i aquella burgesia que n'havia donat l'impuls —amb l'oposició sistemàtica de l'aristocràcia terratinent— va haver d'entendre la impossibilitat d'aquella estratègia i s'hauria d'integrar en l'opció política liberal jacobina, perquè no hi havia altre camí fressat pel liberalisme. Després del Sexenni absolutista, el 1820, la burgesia menorquina es llençà amb eufòria “por la senda constitucional”.

El setembre de 1821, el cap de la Sección de Instrucción Pública del Gobierno Superior Político de las Islas Baleares trametia a les autoritats menorquines el Reglamento General de Instrucción Pública. Els dos primers articles del qual diuen: *Artículo 1º. Toda enseñanza costeada por el Estado o dada por cualquiera corporación con autorización del Gobierno será pública y uniforme. Artículo 2º. En consecuencia de lo prevenido en el artículo anterior será uno mismo el método de enseñanza, como también los libros elementales que se destinan a ella.* En aquells moments, un capellà vingut de fora atenia els 250 alumnes de l'Escola Espanyola, que és el nom amb el que ha estat coneguda fins fa molts pocs anys l'escola altrament dita nacional.

El 1820, el govern va prohibir la importació de cereals i llegums de l'extranger; aquesta mesura protectora de la producció de la Meseta ha-

via d'enfonsar l'economia menorquina tota. La descapitalització dels mercaders menorquins era gairebé total a causa de les fortes exaccions tributàries de 1805 a 1814, a les quals calia afegir la contribució extraordinària pels fets de 1810, i encara no acabada l'Ominosa Dècada, el 1830, en produir-se la conquesta d'Alger pels francesos, es va accelerar l'emigració de menorquins ja iniciada en el Trienni Constituacional. A la fi, era el poble menut qui en pagava les conseqüències: entre 1830 i 1845, van emigrar, amb la documentació en regla, prop de 10.000 persones.

Tot escorcollant, encara trobem algunes mostres de l'ús públic del català, les més palpables als protocols notariais durant molts anys, però també a la premsa diària com aquell diàleg, tan a la moda de l'època, publicat al Diario de Menorca de l'11 d'octubre de 1836, que hem triat expressament. Intervenien en Bià i s'Esquirol:

Bià: Com t'agraden, Esquirol todas aquestas cosas que surten ara dins es diaris?

Esquirol: Què vols que te digui? Jo no sé llegir. Algun dia acostum d'anar a sentir com lligen a ca's vesí; però s'Espanol per mí es Grego, jo no entench pelada, y en dia que no me lo explican en Mahonès, sempre m'en vatx en dejú.

No hi ha dubte que qui això escrivia s'inventava els personatges però el fet del segon personatge no devia de ser insòlit.

El Eco Menorquí de 26 de març de 1837, un anònim comunicant s'adreça a la direcció del diari d'aquesta manera: *Senyors Redactors del Eco Menorquí. Molt Srs. meus: Esper que V. V. es serviran fer lo posible a fi de que el seu Eco publiqui en menorquí (puix que no sé expressarme de altre modo) el sigüent article...*

El Diario de Menorca de 8 de gener de 1837 hi trobem el següent anunci: *Hoy se representará a Beneficio del Batallón de Milicia Nacional de esta Ciudad la famosa y graciosa comedia, tan acreditada en este teatro, titulada EL FANATIC PER NOBLESA o sia EL MUSSON NOBLE*; es tracta, sens dubte de *Le Bourgeois Gentilhomme*, i pel context de l'anunci sembla una de les diverses traduccions de Vicenç Albertí fetes entre 1815 i 1820. Les representacions de les tals obres serien un fet eviden almeny fins 1842. De la situació posterior ens resta molt per investigar i reflexionar. Menorca no va conèixer la Renaixença. Sembla com si el retard en perdre la identitat en les manifestacions culturals no va permetre d'evitar la precipitació en un provincianisme encara molt acusat devers els anys trenta del segle present. Des dels anys seixanta es començà a albirar un cert recobrament, però encara ara patim una situació escolar —sobretot a Maó— en la qual ens trobem lluny d'una situació normal, fins i tot lluny del que caldria esperar de la vigència de la llengua col·loquial. Tot just ahir (29 d'abril de 1986) el Parlament de la Comuni-

tat Autònoma de les Illes Balears ha aprovat per unanimitat la Llei de Normalització Lingüística. El diari "Menorca" d'avui duu a primera plana, entre altres, la següent manifestació del Vicepresident de la Comunitat Autònoma: *A partir d'ara, la política lingüística del Govern vol esser justa, comprensiva i prudent perquè la llengua ha d'esser un element d'unió i d'integració. Des del Govern, la normalització lingüística s'ha de fer d'una manera raonable, realista i enfora de radicalismes i sectarismes, com també lluny de rancors. Jo m'hi crec obligat a afegir: i que la prudència no ens faci traïdors.*

SUMMARY

Having analyzed the socio-economic context, we contribute important data which help the understanding of the evolution of education in the island of Menorca. Special emphasis is given to the English period of occupation which is relatively unknown.